

ترانه‌های خنده بر لبان بی خیال میرزا

شایا محمدی رفیع

عنوان کتاب: ترانه‌های خنده
نویسنده: پیوند فرهادی
تصویرگر: یلدا طایفه
ناشر: توکا
نوبت چاپ: اول - ۱۳۸۴
شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه
تعداد صفحات: ۱۲ صفحه
بها: ۳۰۰ تومان

طنز ویژه خردسالان، طنزی است که با بهره‌گیری از محسوسات و ملموسات پیرامون کودک، تلاش می‌کند در حد دریافت‌های او، به مضامینی بپردازد که خواندن آن‌ها باعث نشاط خاطر و ایجاد حس کنجکاوی و جست‌وجوگری در کودک شود و به تقویت دستگاه حسی او کمک کند. طنز شعر کودک، عمدتاً از بازی‌های کلامی بهره می‌گیرد و در آن قطعاً کنایه، چپستان، ضرب‌المثل و از این قبیل امکانات ادبی به کار می‌رود.

«شعر کودک بدون عنصر طنز و شادمانگی، شعری عبوس و ناگیرا و بعضاً آموزگارانه است و به همین سبب، با دنیای مخاطبان خود به دشواری می‌تواند پیوند برقرار کند. این ناهمواری ناشی از آن است که ما هنوز نتوانسته‌ایم دنیای کودکان را چنان که هست، به رسمیت بشناسیم و سطح پسند و پذیرش آنان را در خصوص مضامین مختلف درک کنیم.»^۱

تفاوت عمده طنز خردسالان و بزرگسالان، در همین گستره مضمون‌هاست. طنز در شعر کودک، نباید از حوزه دریافت کودکان فراتر رود. طنز برای کودک، با طنزهای تند اجتماعی یا سیاسی که به گونه‌ای دیدگاهی را مطرح یا از یک سیستم انتقاد می‌کند، متفاوت است. در حوزه طنز کودک، موضوع محوری، کودک و دنیای اوست؛ با این ذهنیت که یک مربی یا معلم آگاه در پس آن پنهان می‌شود تا با ایجاد شوق و نشاط کودکان در خواننده، آن‌ها را آگاه کند. بر این مبنای، کتاب «ترانه‌های خنده»، گلچینی از سروده‌های پیوند فرهادی است که در آن، مضمون‌های مختص به خردسالان با نگاهی طنزآمیز پرداخته شده و بازی‌های کلامی در آن نقش عمده‌ای دارند. ضمناً مؤلف کتاب چون جوان و دانشجوست و کار با کودکان خردسال را در فعالیت‌های خود دارد، به خوبی توانسته شعرهایی نشاط‌انگیز برای کودکان بسازد؛ طنزهایی ساده که برگرفته از محیط، روابط بچه‌ها با خانواده‌ها و اطرافیان، توصیه‌های بهداشتی و دیگر مسائل ملموس و محسوس دنیای بچه‌هاست.

به گفته خود مؤلف، سرآغاز پرداختن به این شعرها و مضمون‌ها، مطالعه کتابی با نام «شعرهای بی‌خیال میرزا»، از شاعر خوب کودکان، اسدالله شعبانی بوده است و می‌توان تأثیرپذیری از این ترانه‌ها را در شعرهای مؤلف دید. به طوری که حتی در شعر «نامه به خرچنگ»، شاعر یک بیت از ترانه‌های شعبانی را به عنوان سرآغاز شعر خود، مورد استفاده قرار داده است: «قورباغه با خط زشت / نامه به خرچنگ نوشت». کتاب «شعرهای بی‌خیال میرزا»، شامل ابیاتی است که هر کدام به طور مستقل، بیشتر بر روابط آوایی کلام تکیه دارد؛ روابطی که گاه زیبا و گاه بی‌معنی جلوه می‌کند: «یه مردی بود هنرمند / بازی می‌کرد با لبخند» و یا «هوا شده بهاری / چرت می‌زنه بخاری». در مقابل ابیاتی مثل: «هر کی قدش درازه / بچه خاله غازه» یا «این بچه قرقره / ساخته دو تا فرفره».

شعر ویژه کودکان خردسال، باید بر صداهای زبان تأکید داشته باشد و کودکان را به بازی با واژه‌ها تشویق کند. صور خیال و واژه‌های آراسته و پیراسته، هر گاه به شکلی تازه و نوآورانه بیان شود، کودکان را قادر می‌سازد تا گستره خیال خود را بزرگ‌تر کنند و جهان را به شیوه‌های نو ببینند یا بشنوند.^۲

شاعر در «شعرهای بی‌خیال میرزا»، می‌کوشد واژگان شعر را به گونه‌ای آرایش دهد که مکمل منظور و افزاینده تأثیرگذاری دیداری بیشتر باشد و با بهره‌مندی از تقسیم‌بندی واژه‌ها، جداسازی بیت‌ها، گذاشتن نشانه‌های سجاوندی و حروف بزرگ، درونمایه شعر را پررنگ‌تر کند. برخی کودکان باور ندارند آن چه می‌خوانند، شعر است؛ مگر آن که بیت‌های شعر دارای قافیه باشد. شاعر کوشیده با استفاده از قافیه‌های ساده و واژگان آشنا، کودکان را به خواندن و احیانا سرودن شعر برانگیزاند. شعرهای کتاب، مایه انگیزش کودکان در لذت بردن از زبان و گسترش دامنه واژگان آن‌ها می‌شود. البته تکیه بر روابط آوایی، نباید به استفاده نادرست از واژگان و نامفهوم شدن معنی بینجامد: «موشه عروس خانم شد / آخر گربه گم شد؟» نکته دیگر این که به کاربردن

ابیات فاقد پیوستگی و انسجام، سبب می‌شود کتاب پیام خاصی را برای خواننده خود نداشته باشد. خانم فرهادی در کتاب «ترانه‌های خنده»، کوشیده تا با بهره‌گیری از همین روابط آوایی کلام، در قالب ابیاتی منسجم، بازی‌های لفظی، ریتم تند، گنجاندن مضمون‌ها و نکته‌های لطیف و شادی‌آفرین، طنز ویژه کودکان را به قلمرو شعر کودک بکشاند و اگرچه آموزه‌های اجتماعی را هم به طور ضمنی در نظر دارد، بیش از هر چیز می‌کوشد تا رضایت خاطر کودک را به دست آورد. البته باید توجه داشت که این آموزه‌ها و در مواردی هشدارها نباید به کنجکاو کودک در مورد یک شیئی خاص منجر شود: «گرچه رفته زیر میز / یه سیم زده تو پیریز / موهاش حالا سیخ شده / دشم مثل میخ شده».

هدف شعر طنز خردسال، نخست سرگرم ساختن و خندانیدن کودک است و سپس برانگیختن او برای نگرشی نو به اشیا و روابط پیرامونش. شاعر باید در شعر، کودکان را وادار سازد تا نکته‌یاب و کنجکاو باشند. او باید درست اندیشیدن را آموزش دهد. «شعرهای ویژه خردسالان باید در چارچوب داستان‌های ساده گفته شوند و آنان را به شکلی علمی با صحنه‌های هیجان‌انگیز آشنا کنند»^۲.

«ابرا رو بوسی دارند / انگار عروسی دارند / روبوسی شون فرق داره / این بوسه‌ها برق داره / دونه دونه تگرگا / می‌خوره روی برگها / کم کمک آفتاب می‌شه / نقل تگرگ آب می‌شه / قطره‌ها نم نم می‌شن / قطره شبنم می‌شن»^۴

در دوره ۳ تا ۷ سالگی، بیشتر، فعالیت چشم ابزارشناسی کودک است و پرورش آن نیز بیشتر به دست خود کودک و در تماس با مناظر جالب و دلخواهش انجام می‌گیرد. تصویرگر کتاب «بلدا طایفه» نیز آموزگار دبستان و با نقاشی‌های کودکان آشناست. چنانچه نقاشی‌های کودکان را مورد بررسی قرار دهیم، می‌بینیم به علت تحرکی که در روح و جسم کودکان وجود دارد، رنگ‌های شاد را برمی‌گزینند؛ مثل سرخ، زرد، آبی، سبز و ... از این رو، تصویرگر کوشیده تا از شادترین رنگها در کتاب بهره گیرد و هیچ کجای کتاب را خالی از رنگ باقی نگذارد. تصاویر واقعی هستند؛ گرچه به شیوه‌ی طنزآمیز جلوه می‌کنند؛ جوجه‌ای بزرگ‌تر از گربه، لاک پشتی که روی لاکش، دودکش و پنجره دارد و یا فیلی که شلوار پوشیده و روی دو پا ایستاده است. البته گاهی جای یکی از شخصیت‌ها در تصویر خالی است. مثلاً در شعر «بازی با سوسمار»: «اردک می‌گه به ماهی / فدات بشم الهی / با سوسمار ناز نازی / یه وقت نری به بازی»^۵ کودک تصویری از ماهی و سوسمار را در پیش چشم دارد، اما جای «اردک» خالی است. این کمبود در کتاب‌های خردسالان، برای والدین در دسرساز است؛ زیرا نیمی از دانستنی‌های کودک از طریق شنیدن و نیمی دیگر از راه دیدن تصاویر به او منتقل می‌شود.

یکی از نکات مورد توجه در تصویرگری کتاب خردسالان، استفاده به جا و مناسب از خطوط است. «خطوط حالت‌های خاصی را در انسان القا می‌کنند. خط افقی نشانه آرامش، خط عمودی نشانه استحکام و نیرو، خط شکسته نشانه شکستگی و خشونت، خط منحنی بیان کننده نرمش و لطافت و خط مایل نمایش دهنده ناپایداری است. در نقاشی اگر خط به حالت افقی باشد، خط سرد و اگر به حالت عمودی باشد، خط گرم و اگر به حالت مایل باشد؛ خط خنثی نامیده می‌شود»^۶

شاعر در کتاب خود، از شخصیت‌های جانوری با صفات انسانی بهره برده که رایج‌ترین شیوه استفاده از شخصیت در ادبیات کودکان است. طبق بررسی‌هایی که در خصوص واژگان پایه کودکان صورت گرفته، برخی جانوران برای کودکان ملموس‌تر و آشنا تر هستند و بسامد بالایی در گفتار و نوشتار آن‌ها دارند که با توجه به این کتاب، به ترتیب می‌توان به این موارد اشاره کرد: ماهی، کلاغ، موش، گربه، جوجه، زنبور، الاغ، لاک‌پشت. در خصوص سایر واژگان نیز شاعر کوشیده بیشتر از واژگان (اسم، صفت و فعل) زودفهم و ملموس برای کودکان بهره بگیرد؛ هم‌چون درخت، بادکنک، عید، ابر، آفتاب، شاد، ناز، پاک، خنده، بازی و امثالهم.

به هر حال، کتاب «ترانه‌های خنده»، کوشش موفق شاعری جوان است در رسیدن به آرمان‌هایی که هم‌چون انتظار به بارنشستن دانه‌های نهفته در خاک، طولانی، ولی ثمربخش خواهد بود.

پی‌نوشت

۱. شعبانی، اسدالله: شعرهای بی خیال میرزا، تهران: توکا، ۱۳۸۱.
۲. کهن، هیرید: شعر سرود رنگین کمان.
۳. شعر سرودن رنگین کمان.
۴. ترانه‌های خنده، شعر (روبوسی ابرها)
۵. همان، شعر (بازی با سوسمار)
۶. طوری، شهباز: کودکان چرا و چگونه نقاشی می‌کنند، اصفهان: فلک، ۱۳۷۲.

شعر کودک بدون عنصر طنز و شادمانگی، شعری عبوس و ناگیرا و بعضاً آموزگارانه است و به همین سبب، با دنیای مخاطبان خود به دشواری می‌تواند پیوند برقرار کند